

ÇENGİ

AHMET MİDHAT EFENDİ

Sadeleştiren
Nesîme Ceyhan Akça

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2145
EDEBÎ ESERLER: 1083

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-765-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Necati Tonga

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak İllüstrasyonu: Feyza Ay

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Çelebi Şenel

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85
Sertifika Nu: 72541

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul - 2024

AHMET MİDHAT EFENDİ: 1944 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Anadolu'dan gelip İstanbul'a yerleşmiş olan Süleyman Ağa, annesi 1829'da Kafkasya'yı terke mecbur kalan Nefise Hanım'dır. Düzenli bir eğitim hayatı olmayan Ahmet Midhat, altı yaşındayken babası tarafından Mısır Çarşısı'nda bir aktar dükkânına çırak verildi. Babasının ölümü üzerine ağabeyinin memuriyet hayatına bağlı olarak Vidin'de başladığı sıbyan mektebini Tophane'de tamamladı, Niş'te rüşdiye tahsili gördü. Midhat Paşa'nın Tuna valiliği sırasında Rusçuk'a gitti, 1864'te Vilayet Mektûbî Kalemî'nde memuriyet hayatına başladı. 1868'de *Tuna* gazetesinde yazarlığa başladı, bir yıl sonra gazetenin başyazarlığına yükseldi. Midhat Paşa'nın Bağdat valisi olması üzerine ağabeyiyle birlikte Bağdat'a gitti, ilk kitapları olan *Hâce-i Evvel* serisiyle *Kıssadan Hisse*'yi yazdı. Ağabeyinin ölümü üzerine 1871'de İstanbul'a döndü, *Ceride-i Askeriyye*'ye başyazar oldu. Bunun yanında Tahtakale'deki evinde kurduğu matbaada kitaplarını neşre başladı. 1878'de en uzun soluklu gazetelerimizden biri olan *Tercümân-ı Hakikat*'ı çıkardı. II. Abdülhamid devrinde başlayıp ölümüne kadar Takvim-i Vekâyi ve Matbaa-i Âmire Müdürlüğü, Meclis-i Umur-ı Sıhhiye azalığı ve reisliği yaptı. II. Meşrutiyet'ten sonra Darülfünun, Medresetü'l-vaizin ve Darümuallimat'ta genel tarih, dinler tarihi, felsefe tarihi, eğitim tarihi dersleri verdi. Tanzimat döneminin önemli bir yazarı olarak ömrü boyunca çok sayıda telif ve tercüme roman, hikâye, tiyatro türünde edebî metinler ile fikrî eserler yayımladı. 28 Aralık 1912'de İstanbul'da vefat etti. Mezarı Fatih Camii haziresindedir.

Belli başlı hikâye ve roman kitapları: *Kıssadan Hisse* (1870), *Letaif-i Rivayat* (1870-1893), *Hasan Mellah* (1874), *Hüseyin Fellah* (1875), *Felâtn Bey ile Rakım Efendi* (1875), *Paris'te Bir Türk* (1876), *Süleyman Muslî* (1877), *Kafkas* (1877), *Karnaval* (1881), *Acaib-i Âlem* (1882), *Arnavutlar-Solyotlar* (1888), *Demir Bey* (1888), *Müşahadat* (1891), *Ahmet Metin ve Şirzad* (1892), *Taaffüf* (1895), *Mesail-i Muğlaka* (1898), *Jön Türk* (1910).

Prof. Dr. Nesîme Ceyhan Akça: 1974'te Çorum/İskilip'te doğdu. 1997'de Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünden mezun oldu. Gazi Üniversitesi'nde 2001 yılında yüksek lisansını, 2006'da doktorasını tamamladı. 2011'de doçent, 2023'te profesör unvanlarını aldı. Basılı sekiz kitabı, çeşitli dergilerde yayımlanmış pek çok makalesi vardır. *İkinci Meşrûtiyet Dönemi Türk Hikâyesi (1908-1918)* adlı kitabı, 2009 yılında Yazarlar Birliği ve ESKADER tarafından yılın en başarılı araştırma kitabı seçildi. Hâlen Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde çalışmaya devam etmektedir.

Ahmet Midhat Efendi

SUNUŞ

Mısır Çarşısı'nda altı yaşında aktar çırağı olarak hayat mücadelesine giren Ahmet Midhat Efendi altmış sekiz yıllık yaşamında hayat mücadelesi, öğrenme açlığı, hırsı ve arzusuyla girdiği her mekânda faydalanabileceği bir bilgi kaynağı ile irtibat kurmuş, esnaflık görgüsü ve halk bilgisiyle maddi manevi zengin bir ömür geçirmiştir. Tanpınar, Ahmet Midhat Efendi'nin dilinin 1870 senelerinin okuyucu kütlesinin dili olduğunu, aynı dönemin romancılarından Namık Kemal'in yalnızken bile ideallerini aşılacak üzere büyük bir okur yazar kalabalığı karşısındaymiş gibi yazdığını; Ahmet Midhat'ın ise aktar çıraklığı yaptığı Mısır Çarşısı'nda esnafla yarenlik edermiş gibi yazdığını söyler.¹

Temel amacı halkı aydınlatmak, bilinçlendirmek olan Ahmet Midhat Efendi, halkın dilinde eserler vermekten vazgeçmez. İktidarla karşı karşıya gelmemeye çalışan yazar, devlet memurluğundan da uzak durmuş, zihni ve emeğiyle kazanmayı bağımsızlık olarak kabul etmiştir. Batı medeniyetiyle irtibatı Fransızca öğrenmesi ardından önüne çıkan kitaplar aracılığıyla olmuştur. 1889'da Dünya Şarkiyatçılar Kongresi'ne gidene kadar Batılı romanlardan 15'ini tercüme etmiş ve yayımlamıştır. Onun Fransızca bazı romanlardan hareketle kahramanlarını Türk kültürüne adapte ederek yazdığı *Şeytankaya Tılsımı*, *Haydut Montari*

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Yayınları, İstanbul, 1988, s.455.

gibi romanları da vardır. Telif, tercüme ve adapte romanlarında Batılı hayatı, Batı kültürünü, yeme-içme alışkanlıklarını, âdab-ı muaşeret kurallarını o toplumun içerisinde yaşamış gibi Osmanlı toplumuna aktaran, haber veren Ahmet Midhat, Osmanlı modernleşmesinin en hareketli ve üretken yazarlarından biri olmuştur.²

Don Kişot'tan hareketle yazıldığını henüz romanın ilk sayfalarından anladığımız *Çengi* adlı romanı, Ahmet Mit-hat Efendi romanlarının tipik özelliklerini bünyesinde barındırır. *Çengi* romanının 1877 yılında yapılan ilk baskısından hareketle hazırladığımız bu sadeleştirilmiş metinde yazarın dile dair duyarlılıklarını korumaya çalıştık. *Çengi*'nin edebiyat tarihlerinde tiyatro olarak da anılmasının sebebi romanın ilk bölümünün 1884'te üç perdelik müzikli bir tiyatro eserine dönüştürülerek yayımlanmasıdır.

Çengi romanı dört kitap/bölümden oluşur. Her bir bölüm bağımsız bir hikâyeyi anlatıyormuş gibi görünse de atılan düğümler ve kahramanların birbiriyle olan bağları dördüncü kitap/bölümde düğümlerin çözülmesiyle metni bir bütün hâline getirir. Birinci Kitap/Bölüm "İstanbul'da Don Kişot" adını taşır ve on altı bölümden oluşur. Dâniş Çelebi'nin baş kahraman olduğu bu bölüm, Don Kişot'a direkt gönderme yapılan tek bölümdür. Yazar Osmanlı toplumunun Don Kişot'un maceralarından yeteri kadar zevk alamayacağını düşündüğünden romanı tercüme etme gereği duymadığını, ancak ondan hareketle yeni bir kurguya giriştiğini romanın başında izah eder. Don Kişot'un şövalye romanları etkisiyle aklını ve yolunu yitirdiğini hatırlatan yazar, kahramanı Dâniş Çelebi'yi annesi büyücü Saliha Molla ve *Muhayyelat-ı Aziz Efendi* okutarak

² Nesime Ceyhan, "Ahmet Mithat Efendi'nin Tercümeciliği", *Ahmet Midhat Efendi Kitabı* içinde, Beykoz Belediyesi Kültür Yay., İst. 2007, s.197-203.

delirtir. Birinci Bölüm, Saliha Molla, Dâniş Çelebi ve Peri Hanım'ın maceralarına ayrılmıştır. İkinci Kitap/Bölüm “Âşık Peder” adını almıştır ve bu bölüm de on alt bölümden oluşur. Bölüm Canberd Bey, Ak Arap Kadın ve Melek Hanım etrafında şekillenir. Bu bölümde Ahmet Mithat Efendi, evlilik, çocuk dünyaya getirme, bebek bakımı ve çocuk terbiyesi üzerinde geniş geniş bilgi verir. Çengi'nin üçüncü bölümü “Vur Patlasın Çal Oynasın” adındadır ve bu üçüncü kitap da dokuz alt bölümden oluşur. Bu bölümde Cemal Bey, Sümbül Hanım ve Melek Hanım kurgunun baş kahramanlarıdır. Bu bölüm, birinci bölümdeki Dâniş Çelebi'nin oğlu Cemal Bey'le, ikinci bölümdeki Canberd Bey'in kızı Melek Hanım'ın Çengi Sümbül eliyle bir araya getirilişlerini anlatır. “Vur Patlasın Çal Oynasın Âleminin Pişmanlığı” adlı son bölüm ise Sümbül, Cemal ve Melek etrafında romanın düğümlerinin çözülüp sonuca bağlandığı kısımdır.

Ahmet Midhat Efendi, toplumu eğitme ve toplumsal ahlaki şekillendirme arzusunu roman boyunca hissettirir. Büyü ve sihirle uğraşmanın kötülüğü, hurafelerin toplumsal hayata zarar vermesi, çocuk terbiyesi, eğlence ve gece hayatının insanları mahvoluşa sürüklemesi, mirasyediliğin kötülüğü Mithat Efendi'nin odak noktaları olmuştur. Yazarın roman boyunca okuyucu ile sohbet eder gibi olay akışını durdurup yorumlar yapması, okuyuculara bilgi vermesi dikkat çekicidir. Üçüncü Kitap'ta *Dağarcık*'ta yazdığı “Dans” adlı makalesine işaret ederek oradan bölümler paylaşır kendi düşüncelerini eleştirmesi, onun roman atmosferinden sıyrılıp hocalık özelliğine sığınması roman türü için ilginç bir durumdur. Devrin sosyal hayatının canlı bir şekilde yansıtıldığı romanda dansözlük yaparak gece hayatından para kazanan kadınların dünyası tüm ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Özellikle Çengi Sümbül'ün tek başına icra ettiği dansın anlatıldığı satırlar renkli bir kameranın

detaylı kayıtları gibidir ve herhangi bir abartı yahut eksiltiyle anlatılma hissi oluşturmaz. Kapalı mekânların hâkim olduğu romanda mekânların detaylı tasviri, yeme-içme kültürüne dair verilen ayrıntılar *Çengi*'yi 1870'li yılların İstanbul'unu tanımak için bulunmaz bir hazine hâline getirir.

Son söz olarak kitabın özenli bir baskıyla neşredilmesini sağlayan Ötüken Neşriyat çalışanlarına teşekkür ederim.

Nesîme CEYHAN AKÇA
2024, Ankara.

ÇENĞİ

BİRİNCİ KİTAP
İSTANBUL'DA DON KİŞOT

BİRİNCİ BÖLÜM

“İstanbul’da Don Kişot” denildiğinde, İstanbul’da “Don Kişot” denilen bir şeyin var olduğu anlaşılrsa da Don Kişot’un yenilir mi yenilmez mi, canlı mı cansız bir şey mi olduğu hususu, konu ile ilgili bazı açıklamalarda bulunmadığımız müddetçe tam olarak anlaşılabilir. Ama okuyucular içinde Don Kişot’u bilenler bulunabilir ve elbette hikâye sadece seçkinler için yazılmaz, halk için de yazılır. Seçkinler arasında şöhret bulup bilinen Don Kişot’un halk arasında bilinmemesini pek de yadırgamamak gerek. Şu durumda Don Kişot’u halka tanıtmak gerekir. Ancak böylece hikâyemizin birinci bölümüne başlık yaptığımız kelimelerin varlık nedeni herkes tarafından anlaşılabilir.

Efendim! İspanya’nın şöhretli yazarlarından Cervantes, “Don Kişot’un Serüvenleri” adıyla bir roman yazmış. “Don” sözcüğü İspanyol soylularının kullandığı bir unvandır ki “kont” ve “dük” sözcüklerinin İspanyolcadaki karşılığıdır. Şu hâlde “Kişot” da maceranın sahibinin adı olmalıdır. Bu şahsın bir benzerini kendi milletimizde arayacak olsak Nasreddin Hoca’yı buluruz. Şu farkla ki, Nasreddin Hoca’ya isnat edilen tuhafıklar, alelade bir kişinin tuhafıkları ve komikliğinden ibaretken bir silahşor olan Don Kişot’un okuyanları gülmekten kıvrandıran tuhafıkları bir silahşor edasıyla gerçekleşir.

Aralarındaki bir diğer fark ise şudur; rahmetli Nasreddin Hoca’ya isnat edilen tuhafıkların birçoğu, hoca gerçekten yaşamış bir kimse olduğu hâlde, sonradan bazı

zarif, hoş sohbetli kimselerin uydurdukları tuhaflıklardır. Don Kişot ise sadece romancı Cervantes'in hayalinde var olmuş bir kişidir.

Cervantes'in anlattığına göre bu Don Kişot, oldukça akli başında biriyken şövalye hikâyelerini okuya okuya bunların doğruluğuna inanmaya başlamış ve sonunda aklını yitirerek kendisi de bir şövalye olabilmek hayaliyle ortaya çıkmış.

Tarihten anlayanlar bilirler ki şövalye demek, tüm ömrünü din uğruna cenge ve özellikle de Müslümanlar aleyhine savaşa adanmış süvariler demektir. Yazarlar, hayal güçlerine dayanarak bunlara dair öyle hikâyeler anlatmışlardır ki bunlara kıyasla bizim *Hamzanameler* gerçek olayların anlatımı seviyesine yükselebilir. Bir tek şövalyenin yüz binlerce Arap arasına girerek bir nâra ile hepsini perişan ettiği ve yine böyle bir tek şövalyenin birçok devi, ifriti, şeytanı bir hamlede berbat ettiğine dair bölümler bu hikâyelerde çokça görülür. Bahsi geçen hikâyelerden pek çoğunun amacı, şövalyenin Araplar yahut cinler elindeki yerlerden büyük bir parçayı fethederek onun hükümdarlığını kendi eline alması olayını anlatmaktır. Bir de bu şövalyeler, kibar ve soylulardan bir kadına gerçek bir tutkuyla âşık olup Allah'tan sonra onun adını kutsar ve savaşlarda Allah'tan sonra sevgilisine olan aşkı adına Allah'tan yardım ister.

İşte Cervantes'in Don Kişot'u bu tarz hikâyeleri okuya okuya kendisinin de böyle şöhretli bir şövalye olabileceğine hükmederek, kibar ve soylu bir kız yerine köylü bir kıza gerçek bir aşkla tutulur, ancak bu aşkından kızın haberi olmaz. Şövalyelerin "At görüntüsünde ejder veya ejder görüntüsünde at" diye niteledikleri atlarına karşılık yengeç gibi dört kemikten ibaret bir ata biner ve şövalyelerin başlarına giydikleri çelikten yapılmış miğferlere karşılık bir berber leğenini başına geçirir. Hatta miğferlerin baştaki

yüz kısmı öne doğru ileri çıkıntılıyken berber leğeninin ön tarafı ise tersine içe doğru kesiktir; buna ise şapka siperinin iç tarafa bükülmüş olması gibi bir anlam yüklemeye özen gösterir. Kısacası silahşörlüğe dair her malzemeyle böyle garip bir şekilde edinip, kendisi gibi diğer bir aklını yitirmiş kişiyi senyör olarak kendine yaver sıfatıyla yardımcı olmaya ikna ettikten sonra serüven aramaya ve geniş bir ülkeyi fethetmeye yola çıkar.

Don Kişot'un tuhafliklarından şu örneği söyleyelim:

Don Kişot'un yolu bir gün bir meyhaneye düşer, fakat o, burayı bir meyhane olarak mı görür? Heyhat! Onun gözünde burası kim bilir hangi prensin bir şatosudur? Prenslerin, bu türden şövalyelere saygı duymakla yükümlü olduklarını bildiğinden böyle bir tavırla meyhaneye girer. Meyhaneci, ona bir tarafında şarap tulumları dizili olan bir oda gösterir. Don Kişot, bu tulumlara dokunduğunda kımıldadıklarını görür. Şövalyelerin her şeyden çok düşmanı olan cinlerin bir tulum kandan ibaret olduklarını hatırlayınca “Şatosunda misafir olduğum prensin evini cinler zapt etmiş de haberi yok. Bari kendisine bir hizmetim geçsin. Bir zamanlar buraya Don Kişot'un geldiğini ve bu cinleri mahvettiğini hatırlayarak büyüklüğüm ve gücüm için hayır dua etsin,” diyerek kılıcını çektiği gibi tulumlarla savaşa girer. Vurur kılıcı! Vurur kılıcı! Düşmanı tek kişi kalmayınca kadar yerlere serer. Kendine göre her yeri kanla kaplar. Bir de meyhaneci gürültüden uykusuz hâlde gelip Don Kişot'un başında kıyametleri koparınca, “Bu ne kadar kıymet bilmez bir prens, hem şatoyu cinlerden, şeytanlardan kurtardım, hem de hizmetimi beğendiremeyerek azarına muhatap oldum,” diyerek şaşırır.

Başlığımızda *İstanbul'da Don Kişot* kaydını görerek bu garip kişiyi İstanbul'a getireceğimiz zannedilmesin. Eğer okuyucularımızın *Don Kişot* romanından Avrupa halkının aldığı kadar lezzet alabileceğine inansaydık Don Kişot'u

İstanbul'a getirmek değilse bile Cervantes'in romanını baştan başa tercüme ederdik. Fakat bu romanın zevkini hakkıyla çıkarmak Avrupa'da Orta Çağ gelenek ve göreneklerini ve özellikle de şövalyeler tarihiyle bunlara dayanan hikâyeleri bilmekle mümkündür. Bunlar bilinmedikçe Don Kişot romanının bir zevki çıkmayacağından tercüme zahmetine katlanmaya bir mecburiyet yoktur.

Üstelik romanımız sadece Don Kişot'un hikâyesinden ibaret olmayacağından ve Osmanlılık ahlak ve davranışları çerçevesinde yazacağımız Don Kişot tuhafıkları yalnızca romanımızın girişinde yer alacağından Cervantes'in eserini tercümeden uzak durabiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

İstanbul'da hayal edip olgunlaştırdığımız Don Kişot'un ismi Don Kişot değil, Dâniş Çelebi'dir.

Bu kişi, Saliha Molla adında bir kadının oğludur. Kendisini size güzelce tanıtabilmek için öncelikle annesi Saliha Molla hakkında biraz bilgi vermeliyiz. Saliha Molla'nın aslen Anadolu'dan gelme biri olduğu dilinde hâlâ fark edilen Anadolu şivesinden anlaşılır. Kendisi çok uzun zamandan beri İstanbul'da yaşamaktadır. İsminin Saliha olduğuna bakarak anılan kişiyi dini bütün ve inançlı biri sanmakta acele etmeyiniz. Saliha Molla, çok bilgili bir kadındı. Bilgisi sayesinde gerçekten bazı aileler arasında saygın bir yer edinmişse de birçok ailenin de ocağına incir dikmişti.

Romanımız bugüne ait bir hikâye olmayıp bundan on beş, yirmi yıl öncesine giden bir olaya dayanır ve memleketimizde bugün dahi büyüye, tılsıma falan yönelik ilginin derecesi düşünülduğünde bundan yirmi sene öncesinde bu ilginin derecesi de anlaşılabilir.

Hâl böyleyken Saliha Molla, İstanbul'a yirmi sene öncesinden de yirmi, yirmi beş sene öncesinde gelmiş ve bilgisi sayesinde pek büyük, ama gerçekten pek büyük ailelere kapak atmıştır.

Bu şekilde kazandığı serveti çok abartılı bir şekilde anlatırlar. Hatta servetinin çokluğundan dolayı anılan kişinin Ayastefanos (Yeşilköy) taraflarında bir define bulduğuna kuvvetle ihtimal verirler. Bu düşüncenin doğru olup olmadığını bilemeyiz. Şu kadarı var ki, bu konuyla ilgili

açıklamaya vaktiyle inanılmış olduğundan bunu tekrar hatırlatmaya ihtiyaç görüyoruz.

Derler ki kibar ailelerden birinin kızını cinler büyülemiş. Okutup tedavi ettirmek üzere kızı Saliha Molla'ya getirmişler. Saliha Molla, hangi büyüü okumuşsa, kızı büyülemiş olan cini zincirlenmiş olarak huzuruna getirtmiş. Cin, her ne kadar, kızı serbest bırakacağına söz verip kendisini rahat bırakmasını istemişse de Saliha Molla bunu kabul etmeyip cini bir sürahi içine koyup ağzını da lehimledikten sonra sürahiyi denizin dibine atmaya kalkışmış. Cin, yalvarıp yakarıp yüzünü yerlere sürerek "Aman! Gel bana kıyma, sana bir definenin yerini söyleyeyim," demesiyle, Saliha Molla buna razı olmuş ve Ayastefanos'ta (Yeşilköy) bir yerde bir definenin yerini haber almıştır. Her ne kadar cin, bu definenin tılsımlı bekçisinin kim olduğunu haber verememişse de Saliha Molla bunu büyü kuvvetiyle çözebileceğine karar vererek cini salıvermiş ve defineneyi kendisine mal etmiş. Daha sonra bir Hıdırellez gecesi definenin bulunduğu yere un eleğiyle kül eleyip o gece bu küllük üzerinde gezen hayvanın izine dikkat etmiş. Köpek izi olduğunu görünce orada bir köpek kesmiş ve define de ortaya çıkmış.

Ne dediniz? Böyle bir hikâyeye o zamanlar inanılmış olduğuna hayret mi ettiniz? Biz ise sizin buna şaşırmanıza şaşırız.

Bugün bile bunun gibi büyülere, tılsımlara inananlarımız yüzde seksen oranından fazladır. Yalnız bizde değil Avrupa'da da bu böyledir. Bu inanış, yalnız aşağı tabaka arasında değil büyük adamlarda bile vardır. Derler ki, Büyük Napolyon bir falcı çingene karısına fal açtırmış ve kendi ölümünün kurşundan, kılıçtan ve toptan olmayıp rahat döşeğinde gerçekleşeceğine dair aldığı cevaba gerçekten inanmış. İnsanlar bu gibi batıl inanışlara pek kolay

inandıkları hâlde, inandıkları kadar öyle kolayca inançlarını bozamazlar.

Dâniş Çelebi işte bu Saliha Hanım'ın Anadolu'dan kundaktayken getirdiği, dünyadaki biricik oğludur. Şu hâlde biz söylemesek de siz, bu çocuğun tılsım, büyü, sihir, cin ve şeytan sözlerini henüz beşikte ve ninni arasında annesinden duymaya başladığını anlayabilirsiniz.

Ya biraz büyüyüp de soru ve cevaba gücü yettiği zaman duyduğu cin ve peri hikâyeleri? Özellikle Saliha Hanım'ın evi diğer evlerle kıyaslanamaz bile. Orası sihir ve büyü pazarı, cin ve peri karargâhıdır. Evinde misafir bulunduğu zaman çocuk dışarı çıkmak istediğinde, misafirlere bir gösteriş yapmak için annesi "Aman oğlum! Destur diye çık. Zira her taraf cinlerle, perilerle dolmuştur. Sofanın hangi tarafına iğne atsan yere düşmez. Şayet birisini incirtersen sonra fenalığını çekersin," derdi ki, çocuk bu sözlerin tamamını dinlerdi.

İşte ilk terbiyesini bu şekilde alan Dâniş Bey, on iki, on üç yaşına geldiği zaman gündüzleri sokak kapısından ve geceleri de oda kapısından dışarı çıkamayıp, daima annesinin kendi boğazına taktığı muskaları ve okuduğu büyüleri kurtuluşun tek çaresi bilirdi. Bir gün her nasılsa, sokak kapısının önünde oynarken bir at sürücüsü, çocuğa şaka yollu "Gel beyim! Seni ata bindireyim," demesinden Dâniş, pek fena hâlde korkmuş, evine ve annesi yanına canını zor atmış; "Aman anacığım! Kim bilir cinlerden hangi cindir? Ya da perilerden hangi peridir? Hâsılı, beni mutlaka insan olmayan biri ata bindirmek istedi. O saatte anladım ki ben, o ata bindiğim zaman at havalanacak ve beni Kaf Dağı'nın arkasına atacaktır. Hani sen hikâyede böyle söylemedin miydi? O hikâye benim kulağımda küpe olup kalmıştı. İşte o hikâye üzerine herifin sözüne kulak vermeyip kaçtım," demiş ve şu safça inancıyla annesinden bir de büyük aferin almıştır.

Saliha Molla, oğlu Dâniş Bey’i kendi evinde kendi kendisine okutup, bayağı okur yazar ve okuduğunu anlayıp yazdığını anlatır bir dereceye getirmişti. Fakat ne fayda ki çocuğun eline geçen kitaplar *Hamzanâme* ve *Binbir Gece* ve *Muhayyelat-ı Aziz Efendi* ve *Ebu Ali Sina* gibi sihir, simya bilimi ve garip cin-peri hikâyelerini açıklayan şeyler olduğundan bunlar da Dâniş Çelebi’nin kuruntuları ve inanışlarını güçlendiriyordu. Sözüün kısası yirmi yaşından sonra Dâniş Çelebi öyle bir hâl geldi ki yanında birisi dişlerini gıcırdatarak garip bir sesle homurdanarak “Ben filan cinim,” diye haber verecek olsa, hemen inanır, korkusundan beti benzi kireç kesilirdi. Bundan daha garip olarak şunu da anlatalım ki:

Böyle yirmi yaşlarındaki delikanlıların bazı arzulu hayal ve düşlere kapılmaları genel bir hâldir; ancak her gencin kendi hayallerini aldığı terbiye ve geliştirdiği düşünce ve inançlar çerçevesinde şekillendirmesi doğaldır. Dâniş Çelebi ise yüksek zevk olmak üzere cin ve peri kızları hikâyelerinden başka bir şey tanımaz. Cin ve peri kızlarının zevk âlemini hayal edip gözleri önüne getirince hayallerinin lezzeti içine dalar ve bazı kereler ve hatta çok zamanlar bu kuruntu ve hayallerinin gerçek olduğunu düşünerek kendisini gerçekten cin ve peri kızları içinde bulurdu.

Derecesi neredeyse cinnete varan şu hâl içinde zaman geçtikçe cinnet hâlinin şiddeti arttığından annesi Saliha Hanım, düşüncesine ve kuruntusuna uygun ilaç yerine geçecek bir önlem aramak zorunda kaldı. O önlem şu şekildedeydi:

Bir gün Yeni Cami avlusuna gidip otuz paralık bir bakır mühür üzerine Mühr-i Süleyman³ çizdirdi ve bunu oğluna getirip “Oğlum Dâniş! Hani ya sana *Muhayyelat-ı Aziz Efendi*’den Şehzade Asil’in hikâyesini okutmamış mıydım?

³ Mühr-i Süleyman: Hz. Süleyman’ın mührüne verilen ad. (Haz.)

Hani o hikâyede Şehzade bir hazine içinde Mühr-i Süleyman'ı bulmuştu da o mühür sayesinde seçkin kimselerle cinleri, perileri yenmişti. Hatırlıyorsun değil mi? İşte oğlum, o Mühr-i Süleyman budur. Bunu al, hiçbir zaman üzerinden ayırma; bu, senin üzerinde buldukça cinden, periden asla korkma. Tamamı sana boyun eğerler,” diyerek Dâniş Çelebi'ye vermişti. Gerçi bu hile, Dâniş Çelebi'nin cesaretini artırmaya sebep olduysa da ne fayda ki, deliliğinin derecesi son haddine varmış olan bu budala için mührün artırdığı cesaret yine delicesine bir cesaret oldu.

Bakınız, bu mühür ne gibi bir deliliğe sebep oldu. Size anlatalım da anlayınız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bir yaz günü Beykoz'da bir adamın yine kendisi gibi seçkin ve kibar eşi cin ve peri işlerinden bir hastalıkla yatağa düştüğünden büyü yapması için Saliha Molla'yı davet etmişlerdi. Saliha Molla birkaç gün Beykoz'da kalması gerektiğini anladığından ve oğlu Dâniş Çelebi'yi ise elinden gelse bir dakika yanından ayırmak istemediğinden bu defa onu da yanında Beykoz'a götürdü.

Nasıl olsa Mühr-i Süleyman yanında değil miydi? Neden korkacaktı ki? Çelebi hazretleri bir müddetten beri alışkın olduğu bir cesaretle bir sabah Beykoz'dan kalkıp yaya olarak çayırlara doğru gezinerek gitmeye kalktı.

Fakat zihninden geçen kuruntuları ve hayalleri hafife almamalıdır. Hangi tarafa baksa mutlaka cin ve peri hikâyelerinden birisini kendisine hatırlatacak bir hâl görebilirdi.

Uzun lafın kısası, çayıra ulaştığında, bir de sol tarafına merakla baktığında Hünkâr Köşkü'nü görmesin mi?

"Görmesin mi?" deyişimizden önemli bir şey olduğunu anladınız, değil mi? Evet! İşin içinde bir önem vardı. Çünkü Dâniş Çelebi, o kırmızı köşkü görür görmez bunun kırmızı zebercetten⁴ yapılmış olduğuna şüphe etmedi.

Peki kırmızı zebercetten yapılmış böyle büyük bir köşk insan elinden çıkmış olabilir miydi? Ne mümkün! Dâniş

⁴ Zebercet: Cam parlaklığında doğal demir ve magnezyum silikattan zümrüde benzeyen değerli bir taş. (Haz.)

Çelebi'nin zihni buna imkân verebilir mi? Ona göre binayı cinlerin perilerin yapmış olduğu apaçık ortadaydı.

Bu kuruntu başladığı gibi Dâniş Çelebi, kuruntu denizinin ta dibine dalarak öyle bir hâle geldi ki cin ve peri inşaatından yapılan bu büyük köşkü başka bir zamanda, başka bir yerde görmüş olduğuna inanarak hatırlamaya başladı. Nerede ve ne zaman gördüğünü epeyce düşündü. Sonunda hatırladı:

Aziz Efendi'nin hayaller âleminde görmüştür. Kendi kendine dedi ki:

“İşte bu köşk, Şehzade Asil'in vahşi çölde gördüğü büyük köşktür ki onu cin padişahlarından Şemhail yapmıştır. Köşk, sade altın, gümüş, zebrecet, yakut ve zümrütten yapılmıştır. Onun çelikten yapılmış bir kapısı vardır ki insanoğlundan hiçbir kimsenin o kapıyı açmaya gücü yetmez. Bu güç, yalnız bende var. Zira günümüzde Mühr-i Süleyman'a sahip, cinlerin şahının şahı benim. Ben, gidip de elimi kapıya sürdüğüm anda kapı açılır. “Mühür kimde ise Süleyman odur,” demezler mi? Bugün mühür bendedir, Süleyman da Şehzade Asil de benim. Gidip kapıya elimi sürerek kapıyı açıp içeriye girdikten sonra karşıma bir avlu gelecek. Onu geçeceğim.

Bir dahası gelecek, onu da geçeceğim. Birkaç avluyu geçip bitirdikten sonra asıl köşkün kapısından gireceğim ki her taraf altın ve süsle kaplıdır. Kitapta böyle yazılı değil mi ya? Merdivenden yukarıya çıkacağım. Birkaç odaya girip çıktıktan sonra bir odaya daha girince bir de ne göreyim? Elmastan yapılmış bir büyük taht üzerinde dünya güzeli bir kız! Sihir ve büyü ile uyutulmuş. Bu kız Çin-i Maçin⁵ padişahının kızı olup cin padişahı Şemhail, onu babasının sarayından kaçıracak buraya getirmiştir. Çünkü kıza âşık olmuştur. Ama kız onu sevmediğinden ona bo-

⁵ Çin-i Maçin: Çin ve Çin'in güneyi için kullanılan bir tabir. (Haz.)

yun eğmez. Ben, üzerimde bulunan Mühr-i Süleyman tesiriyle kıza elimi sürdüğüm an kız gaflet uykusundan uyanır. Söze aşkla başlarız! Bir de bu arada Şemhail gök gibi gürleyerek gelir. Kız, korkusundan şaşırıp ne yapacağını bilemez. Çünkü Şemhail'in beni parça parça edeceğine şüphesi yoktur. Fakat Şemhail gelip de beni gördüğü gibi ayaklarımın kapanarak "Aman ey cinlerin ve perilerin padişahı! Merhamet et! Eğer merhamet etmez isen, üzerinde bulunan Mühr-i Süleyman kuvvetiyle beni helak edebilirsin. Ben, bu kıızı buraya getirdimse, aşkımdan getirdim! Kusurumu affet de her emir ve fermanına boyun eğip kölen olayım!" der. Ben de kusurlarını affederek kendisini cinler üzerine yeniden padişah getiririm. Artık bundan sonra ne şenlikler! Ne zevkler! Ne sefalar!

Dâniş Çelebi'nin *Aziz Efendi Muhayyelatı*'ndaki bu bilinen hikâyeyi sırf kendisi çıkarına uygun biçimde hatırlamasına dikkat edilirse kuruntularını dışarıda ne kadar gerçek kabul ettiği, yani deliliğini ne seviyeye vardığı açıkça görülebilir.

İşte bir taraftan bunu hayal ederek Hünkâr Köşküne doğru yürüdü. Kapıya kadar gitti. Demirden yapılmış o yüksek kapı azıcık aralık olarak kapalı idiyse de mil üzerinde olmasından dolayı Dâniş Çelebi eliyle dokunduğu anda açılıp arkasına kadar dayandı. Bu ilk başarı Dâniş Çelebi'nin bütün kuruntu ve hayallerinin gerçekleştiğine dair inancının bir kat daha artmasına yardım ettiğine şüphe etmezsiniz. Dâniş Çelebi, gözlemlerinin ve hayallerinin hepsinin gerçekten başka bir şey olmadığına asla şüphe etmeyerek paldır küldür köşkün kapısından içeriye girdi. Geçtiği engellerin her birini *Aziz Efendi Muhayyelatı*'ndaki hikâyede zikredilen avlulardan birisi olarak kabul ettiğinden bunları birer birer geçtikçe düşüncesine bir kat daha kuvvet veriyordu.

Kısacası, asıl köşk kapısından içeriye girdi. Yıldızlar ve türlü nakışlarla süslü merdivenden çıkıp birkaç odaya girip çıkararak her birini hayal edip düşündüklerine yakışır hâlde bulduysa da odaların hiçbirinde elmas taht üzerinde uyumuş bir kıza rastlamaması bir dereceye kadar canını sıkıyordu.

Bir de bu sırada, aşağıdan ana-avrat bir paraya alıp satan bir kişinin şamata ve gürültüsü işitilmesin mi? Bu gelenin köşkün bekçisi olduğunu Dâniş Çelebi'den başka anlamayacak kimse yoktur. Zavallı adamcağız acil bir iş için köşkten dışarı çıkmış; fakat gözünü yine de köşkten ayırmamışken tavırları şüpheli bir kişinin Hünkâr Köşküne girdiğini uzaktan görmüş, onun bir şey çalmasına fırsat vermeden gerekirse adamı döverek dışarı çıkarmak için bütün gücü ve öfkesiyle koşup gelmişti.

Bu gelen kişinin köşkün bekçisi olduğunu Dâniş Çelebi'den başka anlamayacak kimse olmadığını söylemiştik. Dâniş Çelebi'nin bu kişiyi, kim zannettiği de açıktır ya! Onun da hiç şüphesi kalmamıştı ki, bu kadar şamata ve gürültü ile gelen kişi cinler padişahı Şemhail'dir. Kendi kendisine "Tamam! Şimdi hışım ve öfkeyle gelir, ama beni gördüğü gibi ayaklarıma kapanıp af ve bağışlanma ister. Ben de Çin-i Maçın padişahının kızını hangi odaya sakladığını sorarım," diye adamın gelişini tam bir metanetle bekledi.

Gerçi adam, tam bir hışımla geldiyse de Dâniş Çelebi, bekçiyi tam bir metanetle karşıladı. Aralarında şöyle bir konuşma başladı. Ama görseydiniz buna konuşma demez, âdeta savaş derdiniz.

Bekçi: "Bre haylaz, burada işin ne? Ne arıyorsun?"

Dâniş: "Karşındaki adama iyice bak da ona göre davran! Çin-i Maçın padişahının kızını hangi odaya hapsedip sihir ile uyuttun? Söyle bakayım?"